

Egy hadifogoly naplója.

Irta: Mihók Béla.

Nektek, a boldog úgazdagoknak ajánlom hosszú szenvedésem rövidke naplótöredékét, amit még sikerült az orosz határon megmentenem. Nektek ajánlom, hogy pompás pazar palotátok elkényeztetett kényelmében, unalmas órátkban olvashassátok, mennyit szenvedett egy a sok százezer közül — Tiértetek. Nektek ajánlom múltam nyomorúságát, hogy szenvedéseimnek elmondásával meglágyítsam kökemény sziveketek, hogy az utcán ha a szerencsétlen rokkant katonával találkoztok, adjatok neki segítséget, tudjátok, hogy amit adtok az az övé, azt az ő hiányzó keze, lába, szeme árán kerestétek és akkor megérte nekem is, hogy ennyit szenvedtem Tiértetek.

*

Dukla-szoros, 1915 március 19.

Ragyogó, napsugaras vasárnap reggel van. A hóborított rengeteg szélén erősen gőzölög a bakák lehelete. A katonák hátborzongató jókedvvel táncolnak az erdőszélén s szemérmetlenül ingerkednek az erdőből rájuk leselkedő halállal. Az életfitymálásban mindenki csak az életre gondol, meghalni senki sem akar.

A téli naptól melegített vasárnap reggelen a szoros széles országútja úgy néz ki, mint a vérnászra készülő menyasszony hófehér uszájja és az erdőszélén fénylő bakaszurony, mint a menyasszonyi csokor rózsáinak tövise hemzseg.

A sárga hideg nap részvéttlenül mosolyog ránk szép tiszta kék, azurkék ágyából és úgy tetszik mintha mondaná: — Jó reggelt emberkéek hát mi lesz? mit vártok? öljétek már egymást, hogy lássak egy kis embervért reggelire a patakban víz helyett csobogni.

A nap kárörvendő mosolya piszkos hólévé változik a földön s szennyes istállóvá alakítja a 4-es honvédezred táborát. A kunyhóba befolyik a híg sár, a tetőkön füstölög a hó, a jég pocsolyává terpeszkedik. A táncosok bakancsa vizes lesz, bemennek száradni, a danolók prózában káromkodnak s ők is otthagyják a bepiszkoit táncteret. Mindenki elégtelten, egyedül a fáradhatatlan harcosokat, a kártyahiénákat nem tudja kihozni sodrúkból a megolvadt tél, pedig a lőszeres ládát amin a bank fekszik már emelgetni kezdi a sátorba betolakodott hólé.

K. ezredparancsnok, parancsnoki méltóságának nem éppen megfelelő kis düledező sárkunyhóban gugol a telefon mellett. A parancsnoki várkastélyban egy széles deszka pad (amit az ezredes úr ágyának használ) egy asztalt pótló szék, zsámoly, a fenemódon füstölgő tábori kályha,

no meg a telefon áll, de ezenkívül van annyi hely, hogy az irigylésre méltó tulajdonoson kívül még egy emberfej is beférhet.

N. tábornok, hadosztály parancsnok a beképzelt hadi fenemén, több érdemrenddel kitüntetett hentes és mészáros (pardon, ne hogy félretessenek érteni — ő életében még egy legyet sem ölt meg) éppen a mai vágóhídra vonulás, az ünnepélyes emberhúskimérés nem a legelméletesebb programját zengi a telefonon.

— Ezredes Úr! Délelőtt 11 órakor támadunk. Az 1., 3., 17. honvéd és a 32., 33., 37. közös ezredekkel egyetemben el kell foglalniók az 508-as magaslatot, hol a 9. szibériai lövész hadosztály van beásva. Ezredes úr készüljön fel a támadásra, hogy ezredével minden pillanatban teljesíthesse parancsomat. A magaslatot *el kell* foglalnunk. Visszavonulás nincs. Vagy ott élünk vagy ott halunk. Szervusz.

K. ezredes szemét tágra nyitotta, intelligens, nyílt homlokát összeráncolta és hogy mit gondolt azt csak ő s a jó Isten tudta. Hosszas gondolkodás után rámnézett, talán belül sirt, mert szeretett bennünket, de mégis mosolyogva mondta:

— Fiam eredj gyorsan s mond meg a zászlóalj parancsnokoknak, hogy jöjjenek azonnal hozzám. (A „hozzám“ szó a kunyhó előtti sorakozást jelentette.)

Támadunk! Kegyetlen, utálatos, szent és sérthetetlen szó. Mindenki gyűlöli és mindenki tiszteli, mindenki fél tőle, mindenki szó nélkül teljesíti; gúzsbakóti a lelkeket, lepecsételi a nyelvedet, megdermeszti a szívedet, mint a vámpír ráfekszik a testedre, az izmodra, a véredet, a meleg véredet keresi és ha kiszívta . . . ott hagy a dombtetőn, hogy a varjak szeressenek.

A társaságon bizonyos ideges mozgás észlelhető. Mindenki pakol, csomagol, készül az útra, készülnek a nászra, a lakzira. A kártyázók belerúgtak a bankba . . . értékes bankjegyek úszkálnak a pocsolyában, senkinek sincs rá szüksége. A jókedvű énekesek torkára ragadt az utolsó ritmus. Csendben, szó nélkül sorakozunk. A kakaslábon forgó elvárszolt várkastélyra nem néztem volna máskor oly vágyakozással, mint most a füstösfalú, dohos szalmájú sárkunyhómra . . . vissza jövök-e még ide valaha?

A tiszték együtt vannak, tanácskoznak, a bakák komorak, szomorúak, bár itt-ott parancsszóra felhangzik egy-egy gyászindulóhoz hasonló erőltetett bakanóta. Szívtelen emberek. Szegény bakáimat én ilyenkor sohasem énekeltem, nem rabolom el tőlük egyetlen együket, ábrándjukat, hazajáró gondolataikat.

Trombita sír a hideg levegőbe, mint a halálmadár vijjogása lenne. Lódobogás hallik . . . boldog nagyurak lovagolnak felénk, lelkesíteni jönnek. Csinos szép szál legények, ügyes fess adjutánsok, mosolygós.

szemü ősz öreg urak, generálisok, hercegek, vének, fiatalok. Beszélnek. Nem tudom mit, a bakáimat, ezeket a piszkos, sáros, becsületes, tisztességtudó, hazátszerető, nagy lelkierű kis embereket nézem. Gyönyörködöm bennük, gyönyörködöm a magyar faj magasztos férfiasságában, a tiszta, bátor szemükben és sajnálom őket, ahány apa, férj, fiu fog ott a hegy tulsó taraján ma közülök elpusztulni, hány békés, szelid, becsületes szem fog lecsukódni örökre.

A prémes vitézségi érdemmel teleaggatott nagyurak elmondták mondókáikat, parádés ruganyossággal felpattantak a lovakra . . . mennek vissza az élethez . . . a bakák vezényszóra kötelességtudóan belelépnek bokáig a holébe, megyünk előre a halálhoz; mellükre érdemrend helyett ráfröccsen a sár.

Csajkák, ásók, fegyverek csörömpölnek, messzire elhallik, hogy ölni mennek az emberek.

A szoros mint a halál kapuja kinyílik előttünk. Tüzérségünk borotválja már az erdőt; a rengeteg ordít fájdalomában, a hegyoldal a bögést visszavágja. A levegőben nyafogó tűzfiókák kergetőznek, hová leülnek ott a pusztulás, a vég üti fel végtelen ocsmány tanyáját. A libasorban haladó ezred, mint egy hosszú óriás kígyó csavarodik a hegy oldalára.

— Felfejlődni. Rajvonal.

Felhívás a táncra. Mindenki szónélkül teljesíti a kötelességét. Egy baka megcsúszik a deres hegyoldalon, szerelvénye zörög, lepisszegik. Csendben, ravaszul, óvatosan mászunk fölfele. Nézem csodálkozva az embereket . . . mi az ami hajtja, űzi őket előre, fel-fel a pusztulásba? A dicsvágy, hírvágy? — Ó dehogy! a vadság vagy vitézség? — Nem! A kötelességérzet? — Az igen, a becsület, a kötelesség.

— Állj!

A hegytetőre értünk.

— Beásni.

A hegy tulsó taraján látom az oroszokat, alig vannak ötszáz méterre tőlünk, mennykő nagy prémsapkájukkal integetnek felénk; üdvözölnek vagy békülni szeretnének. (Meghiszem azt! Én is jobban szeretnék haza menni mint itt farkasszemet nézni veletek). A barátkozás már annyira *fajult*, hogy a bakák is felálltak a hegytarájra s visszaintegettek, barátkozásukat különféle pajkos bakaviccekkel tarkázva. Az oroszok valamilyes ijesztő parancsot kaphattak (k. b. hogy emberevőkkel állanak szemben, akik a szegény pravoszláv embert elevenen megeszik) mert valamennyi lebújt s egyszerre bizalmatlanok lettek.

A lövöldözést ők kezdték, mi feleltünk és a kölcsönös felelgetés egy félórán belül olyan pokoli áriává fejlődött, hogy a hegy is rengett bele. Az emberek szinte megijedtek az égigzengő csatadaltól,

túrták magukat a földbe s mint a kis madárkák a csapkodó, villámos zivatarbán, szívdobogva lapúltak a deres hegytetőn fegyverüket önkéntelenül kilőtték de nem néztek, hogy hova.

Csak isteneknek való gyönyörködés ez, az ember megborxad e rémséges szépségtől és akaratlanul is éreznie kell, hogy nyomorúlt, parány. A fekete halál havas taraján piros embervért iszik már az arany napsugár. Tisztiszolgám az első halott, . . . ahogy feljött még megsem szólhatott egy dum-dum a fejét szétvitte . . . a meleg agyveleje az arcombá fröccsént, égetett, sírni szerettem volna. A halál fecskéi vijjognak körülöttem, a sebésülteket mint pirosború hordókat gurítják le a hegy tetéjéről . . . a havas domboldal piros lesz a sok vértől . . . lent ha még élnek — bekötözik őket. Átkozott, szívtelen gyönyörű napsugár aljasan játszik a haldokló honvéddel, sajgó sebének picike nyílásán kiszalja belőle örökre a lelket. Ezer lüktető szép ábrándos emberélet foszlánya vibrál a levegőben, egy kis fuvalóm, elszakadnak s felszállnak az égbe. Ártatlan emberek sajgó fájdalma üvölt a hegytetőn, ősz emberek mint gyermekek sírnak, míg anyjuk a föld magához nem veszi.

A napsugár nemtörődik semmivel, aranysugarával telészövi a rengeteg, a kékszemű égbolt mint egy büntelen asszony tiszta szép szeme tekint le a földre. De az acélsárkányok veszettül hörögnek, tüzköpésük-nél vértócsa keletkezik. Az emberi bűnös ész belebög gyámoltalan embertársainak tömegébe és ártatlan kis testüket könyörlelenül mázolja szét a hegyek oldalán. Az acéldémonok embertőlő röhejével issza be magát a rengeteg erdő, az egyik sárka már ég, lánggal lobog s körülötte a halottak dermedt lelkei melegszenek. Emberi jajjok sikoltják túl a halálfecské vijjogását, a tarajos hegyről embervér csurog és minden dübbenés után imádkoznak az életbenmaradottak, itt magyarul, ott oroszul.

— Le a hegyről! Előre!

Észnélkül, lázasan ugranak fel a megszedült emberek. A tűzvihar haláltáncát járja, tivornyáját üli a pusztulás. A gépkutyák csaholnak, vonyítanak s ha elbödül a bölény, ijedten elhallgatnak, az emberek mint ősszel a falevél buknak le a hegytetőkről.

A kötelesség, szégyénérzet, a férfiasság verekszik egymással a lelkekben, a lélek viszi meghalni a testét. Félnék emberek ezrei rontaniak egymásra gyűlölet nélkül, kötelességből, fojtják szűrják, ölik egymást, holott szeretni szeretnének, de nem lehet, — mindenki a hátüllévtől fél, „mit fognak mondani“ — és hogy becsületes maradjon, szívenszűrja a másikat.

Századomból alig maradt már valaki, megölte őket a becsület. Fent a hegytetőn fekszenek véresen, feketén, mint a mészárszék-ből kidobott húscsapat. Kit gránát talált el, szétszakadt, szanaszét, kibe golyó

akadt, eldölt a szikla élén s kékre fagyasztotta kihült testét a tél. Az ellenség közé leesett sebesültek rettenetesen nyöszörögnek rimánkodnak, kérnek, tele torokból esdekelnek s vontatottan fájdalmasan húzzák a halál sajkás dalát: sebe . . . sült . . . vi . vőööö. Az ellenség nem bírja hallgatni a rémes koncertet, sortüzet ad rájuk és a rimánkodás, nyöszörgés, sírás egyidőre megszűnik.

Mellettem barátom T. hadnagy fekszik, alszik . . . ő is elaludt örökre. Homlokán cseppé fagyott csepp vér mutatja a halál parányi aijtáját. Kardját görcsösen a kezébe tartja, a fényes pengére télvirága nő, sapkája leesett a völgybe, hosszú szőke haja a vértizzadó földdel összefagy, szép kék szemét, amely annyiszor mosolygott velünk, mikor a bankot beseperte — most a varjak fogják szeretni. Kővémeredt szívére egy leányka képe szorúl. Hányszor mutatta a fényképet, a szép barna leányt, az ideálját, jövődő boldogságát s most egy ádáz kis vasdarab szétrombolt két emberéletet.

A haláltivornyában már csak kevesen vagyunk élve, örülünk, hogy gyáva élők lehetünk. A hegyoldal mint a halál palástja tele van tüzelvé meghalt emberekkel. A sötétség óvatosan csúszik le a hegytetőn s lassan beleeszi magát az erdőbe. A gránátok mint veszett bikák túrják fel a földet, ha emberre akadnak, magasra feldobják, mire visszaesik a szép vitézből csupán húscsapat marad. A srápnemek mint tüzes istennyilak piros csikkal húzzák be a fekete éjszakát. A halál keresi az embert, még mindig nem lakott jól, az életet kipiszkálja az oduiból, megforgatja, azután eldobja magától. A sötétség jön segítségünkre. Sohasem szerettem így az éjszakát, soha így szívesen nem feküdtem benne, letakart, rámborúlt, átölelt szívesen, a fényes csillagok mintha értem reszketnének. Mérgében a halál elült pihenni, az élet mintegy bűnös szépasszony félénken bújt a sötétség alá, hogy megmaradt gyermekeit megetesse. A dühös acélszörnyetegek is abba hagyták ordításukat, a felsebbzett föld heggédte sebet; csak a halottak maradnak tétlenek, szótlanok, fagyosak, feketék. Egy-egy fénymadár szál a levegőbe, merészen, hegyesen nekivág az égnek, beleüti fejét a fekete kupolába s szétforgácsolva esik sísteregve vissza a földre. Világító pisztolyokkal keresik az életet. Kevesen vagyunk, szétszórva gubbasztottunk a havas hegytetőn, szerencsénk, hogy a halottakat is élőknek nézik. Esni kezd a hó, — otthon a fényes nagy városban meleg bundában sétálnak az emberek, kivilágított termek, meleg kis otthonok . . . milyen szép is az élet, a fekete halottak a hótakaró alatt megszépülnek, lassan betakarja őket egészen a hó s minden csúnya emberből fehér kis dombocska keletkezik.

Nincs szebb mint mikor csend fekszik a csatatérre, mikor gyilkolás nélkül élhetnek az emberek, mikor a pusztítás keze megdermed

megáll, mikor a halál kifárad s nem kaszál, mikor a hős emberek gyáván összebújnak s élvezik nyomorult életük drága perceit, mikor az elmúlásból visszakerült emberkéek hálától dagadt szívvel szívesen fekszenek a havas hegytetőn . . . ilyenkor szép a csatatér. Ilyenkor szép az ember is, a hallhatatlan lelkű kis féreg, a vitéz, a hős, az őserő, ki a világrengéssel szembeszállt, ki belépett a halál torkába, a gigászi tivornyába istenivé lett s most pihegve pihen a feljajzott szíven. Ilyen csendben szép a férfi, mikor a halál réme nem ékteleníti, mikor a lélek az úr s nem az állat, mikor nem öl, nem szúr, nem vág, hanem csendesen szeliden a véres piszkos hegytetőn, keresztül a hómezőn, a tiszta múltba visszalát.

Igy néztem én is a múltamat, a házunkat, a fiatalságomat, szegény jó anyámat s boldogságomat, távoli ágyúk dörgése fáradtan bukdácsol át a hegytetőn, szívesen hallgatom utána a csendet, jólesik a nyugalom a béke. A csatatér pihenni tért, elült az emberi jajj, meghalt a kín, a Dukla-szorosban minden csendes és ezer voltember fekszik a hó alatt . . . fülembé visszacseng a telefon — „ezredes úr! . . . vagy ott halunk. Szervusz“

Egy sötét alak csúszik el mellettem, alattomosan, sunyin, mintha a bűn képviselője lenne s míg a nagy csendben múltamban gyönyörködöm, gyanútlanul belémdöfi a halálos szót — kitartani.

Mintha a föld gyomrát elrontotta volna, messze bőfög, valahol a granát csattan, nagy robajjal jön vissza a halál, újra éhes s kialudta magát. Reng a szikla, ég az erdő, csipkés lánggal lihegve lobog, a túlvilág fekete kapuját döngetik már megint az emberi jajjok. A rengetegebe tévedt acéldémon köjkök mérgükbe tépik a fát, a fekete éjszaka a földrengésben ijedten sápad el . . . eljött a szürkület.

A nagytér telítve van a pusztulás acél bacilusával, s szegény élőember nem tudja hová bujjon, mi hősök, vitézek, szerencsés szerencsétlenek félénken várjuk a rohamot, a véget. Már odaát ordítanak, bátorítják magukat az orosz vitézek . . . jönnek, bögnek, üvöltenek, félnek, látni, hogy hátulról kergetik őket . . . és a szürkület, a nagy konjungtura lovag elárult, eladott a telhetetlen halálnak. Agyamra a megsemmisülés bénító érzése ül, a lelkem mint egy mesebeli ezerkarmú párdúc védi köröskörül gyámolatlan testemet. Már látom a lompos félénk vitézeket, kik csak azért jönnek ölni, hogy ők élhessenek, látom reszkető kezükben a fényes acélkést, ingatag lépésüket s szemükben a kérést — hagyjatok bennünket is élni.

Felugrom, nem tudom mit beszélek:

— Rohamra fiúk! itt haljunk meg hogy otthon élhessenek!

A fiúk nem álltak fel, tovább feküdtek, megfagytak, meghaltak, kiadták lelküket.

Mint egy rosszul sikerült hős katonaszobor álltam bambán, megdermedve egyedül a tetőn, hogy sírtam vagy nevettem nem tudom, mert a tetőre elsőnek felkapaszkodott lompos szibériai vogul katona, vértestvérem puskatusájával leütött.

(Folyt. köv.)

Örvendjetek!

*Kint fehéren száll a hópehely,
A dermedt földre csókokat lehel.
Az utcasarki régi kőkeresztre
Paplant pihézet följeszített testre . . .
Tövissel vérzett Krisztusunk sebére
Fehér kötést köt, hogy ne lássék vére.*

*Bent álmodok estje ünnepet mesél.
Karácsonyest van. Angyalszó zenél.
Parányi gyertyák lángja táncol égnek.
Örvendj! . . . Dicsőség! . . . zeng a boldog ének.
Szent béke estje templomot varázsol
A szivekből, az eldugott tanyákból.*

*Karácsonyest van. Olyan szép ez est!
Tedd össze két kezed! Imádd, szeresd!
Simítsd meg szived és ne tudd, hogy sírtál.
Örvendj! Ma eljött Ő, akit te hívtál.
Örömmel hozta tarka sok virágát.
Arannyal szórta szentfa sok kis ágát.*

*S mig bent az ember szive ünnepel,
Kint egyre száll a sok-sok hópehely . . .
Az utcasarki régi kőkeresztre
Paplant terítget följeszített testre.
Tövissel vérzett Krisztusunk sebére
Fehér kötést köt, hogy ne lássék vére.*

MÓRA LÁSZLÓ